

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI SÖZLEŞMESİNDE TOPLULUK KATILIMININ ÇIKMAZLARI*

The Dilemmas of Community Participation in the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage

Arş. Gör. Tuna YILDIZ**

ÖZ

2003 yılında imzalanan ve 2006 yılında Türkiye tarafından kabul edilen UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (bundan sonra Sözleşme olarak anılacaktır) kültürel mirasın korunması konusunda nesnelere yanı sıra onu üreten ve kuşaktan kuşağa aktaran insanın rolüne vurgu yaparak bilinen ezberleri bozmuş ve sivil toplumun önemini gündeme getirmiştir. Topluluk, grup ve kimi durumlarda bireylere verilen bu önem hem Sözleşme metninde hem de Sözleşmenin uygulama aşamasında faydalanılmak üzere oluşturulan Uygulama Yönergesi ve Etik Prensipler gibi destek metinlerde ele alınır. Bunun yanı sıra Sözleşme kapsamında oluşturulan İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine bir unsurun kaydedilebilmesi için ilgili Taraf Devlet'in yerine getirmesi gereken şartlardan biri de topluluğun mirasın korunması sürecine katılımıyla ilgilidir. Herhangi bir unsurun ilgili topluluğun, grubun veya bireylerin mümkün olan en geniş katılımı ve özgür ve önceden bilgilendirilmiş rızası ile aday gösterilmiş olması her iki liste için de vazgeçilmez ölçütlerden biridir. Sözleşmenin insanı merkeze alan bu yaklaşımı kâğıt üzerinde hatasız ve birbirini tamamlar görünmektedir ancak Sözleşmenin uygulama aşamasında bunun ne kadar geçerli olabildiği veya olamadığı ise tartışmalı bir konudur. Özellikle bahsi geçen iki listeye aday gösterilen unsurların listeye kaydedilmesinde ilgili kriterin uygulanması, listeler arası unsur transferlerinde topluluğun katılımının önemi, listeden bir unsurun çıkarılmasında topluluk, grup ve bireylerin rızası, listeye kaydedilen bir unsura sivil toplumdan gelen itirazlar gibi konuların bulanıklığı Sözleşmenin uygulama aşamasında soru işaretlerine neden olmaktadır. Bu makalede Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin katılımıyla ilgili dikkati, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi üzerinden verilen örneklerle sorgulanmış ve uygulama ile Sözleşme arasındaki ilişki tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Somut olmayan kültürel miras, listeler, katılım, topluluk, grup, birey.

ABSTRACT

Signed in 2003 and 2006 adopted by Turkey UNESCO Convention for Safeguarding Intangible Cultural Heritage has distorted the known memorization and raised the importance of civil society, with an emphasis on the role of the human being, who produces and transfers it from generation to generation, as well as objects on the preservation of cultural heritage. This importance is given to the community, group and, in some cases to individuals is included in the text of the Convention as well as in the support texts created to benefit from the implementation phase, such as the Operational Directive and the Ethical Principles. Moreover, one of the conditions that must be fulfilled by the State Party concerned is the participation of the community in the heritage conservation process in order to an element is to be inscribed in the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity and List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguard created under the Convention. It is one of the indispensable criteria for both lists that any element, community, group, or individuals are nominated by the widest possible participation and free and pre-informed consent. This perspective based human of Convention seems to be complete and complementary however, it is controversial whether or not this is valid at the implementation stage of the Convention. The blurring of issues such as the application of the relevant criteria in the listing of the elements nominated for the two lists listed, the importance of the participation of the community in the inter-item element transfers, the consent

* Geliş tarihi: 18 Ekim 2018 – Kabul tarihi: 1 Aralık 2018 / Yıldız, Tuna. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde Topluluk Katılımının Çıkmazları" *Milli Folklor* 120 (Kış 2018): 73-80

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü. Ankara/Türkiye, tuna.yildiz@hbv.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-1100-9794

of the community, the groups and individuals in the elimination of an element from the list, the objections from the civil society to the list, the questioning of the implementation of the Convention. it is. In this article, the attention of the Convention on the Protection of the Intangible Cultural Heritage was examined with the examples given on the Intangible Cultural Heritage List of Humanity and the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguard and the relationship between the implementation and the Convention was discussed.

Key Words

Intangible cultural heritage, lists, participation, community, group, individual.

Somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması, korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında insan ve insanın bu sürece gösterdiği önem sıkça dile getirilir. Kültürel miras yönetimi her ne kadar çok boyutlu koruma yaklaşımları gerektiren bir süreç olsa da insanın, mirasın korunmasına yönelik gösterdiği bilinçli ve örgütlü duyarlılık olmadan gerçekleştirilecek politikalar bir yönüyle eksik kalacaktır. 2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile korumada topluluğun katılımı konusunda yeni bir dikkat ortaya çıkmış ve sözü edilen eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Bu Sözleşme nesne odaklı olmaktan çok onu yaşatan insanı merkeze almaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın kendi doğasında zaten var olan ve onu yaşatan topluluktan, gruptan veya bireyden bağımsız olamayacağı gerçeği düşünüldüğünde Sözleşmenin topluluğun katılımı konusunda söylediklerinin yeni bir keşif olmadığı ama olması gereken “ideal” duruma dikkat çekmesi nedeniyle bu Sözleşmenin topluluk katılımı konusunda önemli bir teorik zemin sunduğu gerçeği tartışılmazdır. Sözleşmenin girişinde, “toplulukların, özellikle yerli toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin somut olmayan kültürel mirasın üretimi, korunması, bakımı ve yeniden yaratılması konusunda önemli rol oynadıklarını, böylece kültürel çeşitliliği ve insan ya-

raticılığını zenginleştirdiklerini kabul ederek” (2005:163) ifadesi ile somut olmayan kültürel miras ile topluluk, grup veya bireyler arasındaki mevcut ilişkiye dikkat çekilmiştir. Sözleşmenin topluluk katılımına verdiği bu önem dikkate alınarak makalede öncelikle Sözleşmede ve Uygulama Yönergesi, Etik Prensipler gibi destek metinlerinde topluluk katılımıyla ilgili maddeler ele alınacaktır. Ardından hükümetler arası komite toplantılarında listelere aday gösterilen unsurlara sivil toplum tarafından getirilen itirazlar, bir listeden diğerine transfer konusu incelenecek ve topluluğun katılımıyla ilgili çelişkili noktalar üzerinde durulacaktır.

Sözleşmenin farklı maddelerinde katılım konusu gündeme getirilmektedir. 11/b maddesinde “2. maddenin 3. fıkrasında belirtilen koruma önlemleri arasından, kendi toprağı üzerinde bulunan somut olmayan kültürel mirasın çeşitli öğelerini grupların, toplulukların ve ilgili Hükümet dışı kuruluşların katılımıyla, belirleyecek ve tanımlayacaktır” (2005:166) ifadesi yer almaktadır. Bu maddede yer alan “hükümet dışı kurumların katılımıyla” ifadesi açık biçimde mirasın belirlenme aşamasında sivil inisiyatiflerin önemine dikkat çeker. Zaman zaman ihlal edildiği düşünülerek gündeme getirilen bu madde ile ilgili örnekler Değerlendirme Organının raporlarında sıkça yer almaktadır. Sözleşmenin

15. maddesinde de “Topluluk, Grup ve Bireylerin Katılımı” başlığı altında “Her Taraf Devlet, somut olmayan kültürel mirasın korunması etkinlikleri çerçevesine, toplulukların, grupların ve gerekli durumlarda bu mirası yaratan, sürdüren ve nakleden bireylerin, mümkün olan en geniş biçimde katılımlarını sağlamaya ve bunların yönetime etkin olarak iştiraklerini gerçekleştirmeye gayret eder” (2005:167) ifadeleri yer almaktadır. Katılımı hem koruma ile ilgili etkinliklere hem de mirasın yönetimine katılım şeklinde tanımlayan Sözleşmenin 9. maddesinde hükümetler arası komiteye danışsal örgüt sıfatıyla herhangi bir hükümet dışı kuruluşun akredite olabileceğini ve bu kuruluşun akreditasyonunun da belirli kurallara bağlı olduğu söylenmektedir (2005:166). Bu noktada Sözleşme’nin katılım konusunu dört farklı boyuttan ele aldığı görülmektedir. Birincisi mirasın belirlenmesi ve tanınmasında topluluğun katılımı, ikincisi mirasın korunmasıyla ilgili etkinliklere topluluğun aktif katılımın sağlanması, üçüncüsü mirası yaşatanların yönetime katılması, dördüncü ise sivil toplum kuruluşlarının, araştırma organlarının UNESCO’ya akredite olarak somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda danışsal organ sıfatıyla sürece destek vermesi şeklindedir.

Sözleşmenin Uygulama Yönergesi de bahsi geçen maddeleri tamamlar niteliktedir. Uygulama Yönergesinin 3. Bölümü “Sözleşmenin Uygulanmasında Katılım” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm altında yer alan 79. madde Sözleşmenin 11(b) ve 15. maddelerini anımsatarak Taraf Devletleri, topluluklar, gruplar ve somut olmayan kültürel mirası yaratan, sürdüren,

iletken bireyler ile uzmanlar, uzmanlık merkezleri ve araştırma enstitüleri arasında işlevsel ve tamamlayıcı bir iş birliği kurmaya teşvik etmektedir. Aynı maddenin devamında 80. maddede ise bahsi geçen paydaşlar arasında bir danışma organı veya bir koordinasyon mekanizması oluşturulmasının özellikle de aşağıdaki konularda teşvik edilmesinden bahsedilir:

a) kendi topraklarında var olan somut olmayan kültürel mirasın farklı unsurlarının belirlenmesi ve tanımlanması

b) envanterlerin hazırlanması

c) programların, projelerin ve faaliyetlerin detaylandırılması ve uygulanması

d) mevcut Uygulama Yönergesinin 1. Bölümü’nün ilgili paragraflarına uygun olarak Listelere kayıt için aday dosyalarının hazırlanması

e) mevcut Uygulama Yönergesinin 38-40. paragraflarında belirtildiği üzere, somut olmayan kültürel miras unsurunun bir listeden çıkarılması veya başka bir listeye aktarılması (ICH-Operational Directives-7.GA 2018:16-17).

Uygulama Yönergesinde katılım ile ilgili yukarıda bahsedilenler dışında farklı maddeler de bulunmaktadır. Ancak bu makalenin sınırları kapsamında en önemlileri verilmiştir. Etik Prensipler de Sözleşme ve Uygulama Yönergesinin ardından Taraf Devletlerin Sözleşmeye bağlı olarak uyması gereken etik prensiplerden bahseder. Etik Prensiplerin ilk maddesi doğrudan katılım ile ilgilidir: “Topluluklar, gruplar ve mümkün olduğunda bireyler kendi somut olmayan kültürel miraslarını korumak için birincil role sahip olmalıdır”. Etik Prensiplerin ikinci maddesi de “Toplulukların, grupların

ve mümkün olduğunda bireylerin, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini sağlamak için gerekli olan uygulamaları, temsili, ifadeleri, bilgi ve becerileri devam ettirme hakkı tanınmalı ve saygı gösterilmelidir” diyerek katılıma önem vermiştir. Etik Prensiplerin katılımı ile ilgili maddelerinden biri de “Somut olmayan kültürel mirası oluşturan, koruyan, sürdüren ve aktaran topluluklar, gruplar ve mümkün olduğunda bireyler ile olan tüm etkileşimler, şeffaf işbirliği, diyalog, müzakere ve danışma ve özgür, önceden, sürekli ve bilgilendirilmiş onaylarına bağlı olarak karakterize edilmelidir” diyen 4. maddedir (<https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>). Evrim Ölçer Özünel de, Sözleşme kapsamında 10. Hükümetler Arası Komite Toplantısında belirlenen 12 Etik Prensipte Sözleşmenin uygulama süreçlerine topluluğun, grupların ve bireylerin katılımının etik bir biçimde sağlanması gerektiğinin altını çizdiğini belirtir ve 12. madde incelendiğinde katılım ve rıza konusunun öne çıktığını söyler ve bunu sürdürülebilir kalkınma açısından inceler. Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerinin de tıpkı somut olmayan kültürel mirasın olduğu gibi ilgili topluluğun, bireylerin ve grupların rızası ve katılımı olmadan gerçekleştirilemeyeceğini söyler. Ona göre etkin bir miras koruma stratejisi ancak Sözleşme, etik prensipler ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında kurulacak güçlü bir bağ ile mümkündür. Aksi takdirde uygulanan koruma planlarının somut olmayan kültürel mirasın karanlık yanları ya da risk alanları ile karşı karşıya kalması olasıdır (Ölçer Özünel 2017: 216). Bu bağlamda topluluk katılımının ve rızasının hem Sözleşme'nin

sürdürülebilirliği hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilerek dünyanın kültürel unsurlar aracılığıyla daha yaşanabilir bir yer olması için elzem olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Bahsi geçen belgelerdeki topluluğun katılımıyla ilgili ifadelerin tamamı birbiriyle uyumlu birbirini tamamlayan metinlerdir. Ancak Sözleşme ve destek metinlerin ülkeler için bağlayıcılığı olmadığı bilinmesi gerekir. Bu durum ilgili maddelerdeki ifade tarzından da anlaşılmaktadır. Sabrina Urbinati de bu konuya dikkat çekerek “15. maddede “gayret gösterecektir” ifadesinin kullanılması eleştirilebilir, çünkü bu durum yumuşak yükümlülükler getirir ve yanlış kullanımlara açıktır” derken ve Haziran 2003'te, Üçüncü Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısında kabul edilen 15. madde hakkında “görüşmeciler, ulusal tedbirlerin uygulanması ve yönetiminde somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcılarının katılımının önemini vurgulasa da, “gayret gösterecektir” den daha güçlü bir ifade üzerinde anlaşılması” demektedir (Urbinati 2018: 94). “Gayret gösterecektir”, “teşvik edilecektir”, “cesaretlendirilecektir” gibi yumuşak ifadelerin yanında Sözleşmenin topluluk katılımıyla ilgili Taraf Devletlere yüklediği tek bağlayıcı unsurun aday dosyalarının hazırlanmasında topluluk, grup veya bireylerden alınması gereken onay olduğu söylenebilir. Bu onay dışında tüm süreç hükümetlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Taraf Devletlerin topluluk katılımıyla ilgili algılarının aday dosyanın hazırlanmasında ilgili STK'ları, toplulukları, grupları veya bireyleri sürece dâhil etmeleri ve onların rızasını almaları seviyesinde kaldığı görülmektedir. Bu

da sözleşmenin somut olmayan kültürel mirası yaşayan ve dinamik bir unsur olarak gören yaklaşımını reddeden bir tutumdur. Koleksiyoncuların bir etnografik eşyayı görüp sahibinden izin alarak onu kendi vitrinine koyması ve sonrasında vitrine koyduğu etnografik eşyayı üreten insanla temas kurmamasına benzetilebilecek bu durumu Ahmet Skounti'nin bir unsurun miras statüsü kazandıktan sonra "miras ile ona hayat veren yer ve toplum arasında bir tahrifat ortaya çıkmaktadır" (Skounti 2018: 137) ifadesiyle de açıklamak mümkündür. Unsurun miras ilan edilmesine kadar geçen süreçte sivil toplum ile kurulan diyalogun miras statüsü elde edildikten sonra yapılan çalışmalar ve uygulamalarda ne derece kurulduğu topluluğun katılımıyla ilgili tartışmalı konulardan biridir.

Skounti'nin miras ile ona hayat veren yer ve toplum arasındaki mesafenin artmasına dair bu yaklaşımını Evrim Ölçer Özünel'in verdiği farklı bir örnek üzerinden görmek de mümkündür. Ölçer Özünel, 2016 yılında (11. COM) SOKÜM Temsili Listesine İspanya adına kaydedilen Valencia Fallas Festivali'nin geçmişteki ritüelistik anlamını yitirdiğini ve tamamıyla ticari ve turistik bir eğlence biçimine dönüştüğünü söyler. Festivalin önemli bürokrat ve politikacıların katılımıyla resmî bir protokolle başlatıldığını, doğa ve evrene zarar veren havai fişekler, yapay renklendiriciler vb. pek çok uygulamanın festival sırasında kullanıldığını söyleyen Özünel, festivaldeki güvenlik bariyerlerinin protokol, halk, turist ve sözde miras taşıyıcılarını keskin sınırlarla birbirinden ayırdığında bahseder. Bu keskin sınırlar ve protokol uygulama-

larının köklerini eski üreme ritüellerinden alan bu festivalin korunmasını, kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve sürdürülebilir kalkınmaya hizmet etmesini imkânsız hale getirdiğinden söz eder (Ölçer Özünel 2017:357-358). Bu anlamda bir unsurun miras ilan edilmesinin topluluğun katılımını her zaman olumlu etkilemeyeceği ve mirasın taşıyıcılarının sınırların dışında kalabileceği bilinmelidir.

Sözleşmenin topluluğu temsil eden sivil toplum örgütlerinin katılımıyla ilgili eksiklerinden biri olumlu durumlar hakkında hüküm vermesi ve katılım meselesini de buna göre yorumlamasıdır. Oysaki bir topluluk, grup veya bireyin rıza gösterdiği adaylık dosyasına başka bir topluluk, grup veya bireyin itirazı durumunda neler yapılacağı konusunda belirsizlik vardır. Taraf Devletler Sözleşme kapsamında oluşturulmuş iki listeye bir unsuru aday gösterirken aşağıdaki kriteri yerine getirmek zorundadır: "Unsur, topluluğun, grubun veya ilgili bireylerin mümkün olan en geniş katılımı ve özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayı ile aday gösterilmelidir"¹ (ICH-Operational Directives-7.GA 2018:5). Bu noktada 2010 yılında Nairobi'de gerçekleştirilen 5. Hükümetler Arası Komite Toplantısında Temsilî Listeye aday gösterilen iki unsurun Listeye kaydedilişine karşı sivil toplum tarafından gelen itirazlardan bahsetmek yerinde olacaktır.

İspanya, Yunanistan, İtalya ve Fas tarafından 2010 yılında Temsilî Listeye ortak sunulan ve 2013 yılında Portekiz, Hırvatistan ve Kıbrıs'ın katılımıyla genişleyen Akdeniz Diyeti (Mediterranean Diet)² dosyasına karşı sivil toplumdan itirazlar gelmiştir. 2010 yılında UNESCO Genel Direk-

törlüğüne Girit'teki on sekiz kurum ve kuruluş adına, Heraklion Ticaret Odası Başkanı'ndan bir mektup gönderilmiştir. Bu mektupta Akdeniz'in ortak bir diyet kültürü olmadığından, aslında Akdeniz'in farklı özelliklere, farklı kültürlere ve dinlere sahip bir bölge olduğundan bahsedilmiştir. Aynı mektupta bir "Akdeniz diyeti" fikrinin, tıbbi çalışmalardan ve ticari çıkarlar sayesinde teşvik edilen çok yeni bir kavram olduğu belirtilmiştir. Akdeniz'in belirli kısımlarında ortak olan ürünler olsa da, kültürel anlamlarının çok farklı olduğunu vurgulayan sivil toplum kuruluşları "Akdeniz diyeti" terimi geçerli sayılırsa neden "Balkan diyeti" gibi bir terim de kabul edilmiyor?" sorusunu sorarak, unsurun, eşitlik ve karşılıklı saygıya dayalı kültürel çeşitliliğe saygıyı teşvik etmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Akdeniz Diyeti dosyasına sivil toplum kuruluşlarından gelen bu itiraz karşısında İtalya ve Yunanistan heyetinin söylemleri mektubun içeriğine yönelik ikna edici açıklamalardan ziyade bu mektup hakkında neden önceden bilgilendirilmediklerine yöneliktir (ITH/11/6.COM/CONF.206/4 Rev. 2011:28; Urbinati 2018: 97). Bu itiraza karşın Akdeniz Diyeti ortak dosya olarak Temsilî Listeye kaydedilmiştir. Bu örnek topluluğun rızası meselesinin itirazlı durumlar karşısında Hükümetler Arası Komite ya da Sözleşme organları tarafından görmezden gelinebileceğine işaret eder. Bu da Urbinati'nin yumuşatılmış ifadelerin sakıncaları ile ilgili cümlelerini yeniden hatırlatır.

Sivil toplumun itirazına karşın kabul edilen bir diğer dosya örneği ise 2010 yılında İspanya adına Temsilî Listeye eklenen İnsan Kuleleri (Hu-

man Towers)³ isimli unsurdur. Bu unsurun Listeye kaydedilişine Valencia merkezli bir kuruluş olan Grup d'Acció Valencianista itiraz etmiştir. İtirazda ise, 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edildiği hatırlanarak insan kulelerine tırmanan çocukların yaralanmasının yanı sıra son iki yılda meydana gelen iki çocuk ölümlü kınanmıştır. Mektupta bu uygulamanın 1989 Sözleşmesinin 32. Bölümünde dile getirilen çocuğun sağlığına zarar verecek herhangi bir iş yapmasından onu korumak ilkesine aykırı olduğu iddia edilmiştir (ITH/11/6.COM/CONF.206/4 Rev. 2011:28-29; Urbinati 2018: 98).

Her iki örnekte de görülen bu benzer durumu Sözleşmenin topluluğun katılımıyla ilgili aşırı katı ve esnemeyen yaklaşımı ile ilişkilendirmek mümkündür. 2011 yılında Endonezya'nın Bali adasında gerçekleşen 6. Hükümetler Arası Komite Toplantısında sunulan Alt Organ raporunda aşırı ticarileştirme ile de kimi zaman bağlantılı olabilecek kurumsallaşma ve profesyonelleşmeden bahsedilmekte, listelere sunulan bazı dosyalarda unsurun uygulanmasının son derece organize kurumlar veya profesyoneller tarafından üstlenildiğinin görüldüğü ifade edilmiştir. Bu durumun somut olmayan kültürel mirasın doğasına zarar verebileceği ve onun sosyal bağlamını yitirmesine neden olabileceğinden bahsedilmektedir (ITH/11/6.COM/CONF.206/13 2011:17; Gürçayır Teke 2013:37). Alt Organ'ın bahsettiği profesyonelleşme ve aşırı kurumsallaşmayı aslında Sözleşmenin yönetimi ve bu yönetimi gerçekleştiren mekanizmalarında da bulmak mümkündür. Sözleşmenin sivil toplumun esnekliği karşısında aşırı profesyonel meka-

nizması bir karşıtlık oluşturmakta ve bu karşıtlık sivil toplumun sürece dâhil olmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada yukarıda bahsi geçen iki örneğe yapılan itirazları aşırı kurumsal ve profesyonel bir mekanizmaya etki edemeyen bir sivil toplum söylemi olarak da yorumlamak mümkündür. Sözleşmenin topluluk katılımına ilişkin tartışmalı konularından biri de bir listeden unsurun kaldırılması ya da başka bir listeye transfer edilmesi konusudur. Bu konuda Vietnam'a ait bir unsur örnek verilebilir.

2017 yılında Jeju'da gerçekleştirilen 12. Hükümetler Arası Komite Toplantısı'nda listeler arası transfer konusunun belirsizliği nedeniyle Taraf Devletler arasında tartışmalar yaşanmıştır. "Xoan singing of Phú Thọ Province, Viet Nam"⁴ isimli unsur Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine Vietnam adına 2011 yılında kaydedilmiştir. Vietnam 2015 yılında bu unsuru Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinden, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesine transfer etmek için Komiteden talepte bulunmuştur. Daha evvel karşılaşılmayan bu durum için Komite bir listeden diğer listeye transfer için gerekli prosedürleri oluşturmak için Uygulama Yönergesinin gözden geçirilmesine, Vietnam'ın 31 Mart 2016 tarihine kadar unsurla ilgili periyodik raporunu ve Temsilî Liste için yeni adaylık dosyasını sunmasına karar vermiştir. Sözleşmenin Uygulama Yönergesinde transferin doğrudan yapılamayacağı önce mevcut listeden kaldırılması ve diğer liste için adaylık prosedürünün tamamlanmasının gerektiği ifade edilir (ICH- Operational Directives-7.GA 2018:11). 2018 yılın-

da gerekli prosedürü tamamlayan ve adaylık dosyasını hazırlayan Vietnam unsuru Temsilî Listeye kaydettirmiştir. İlk defa karşılaşılan bu durum için tartışmalı konulardan biri de ilgili topluluk grup veya bireyin önceden bilgilendirilmiş onayının alınması meselesidir. Vietnam'ın 2011 yılında unsuru Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesine kaydettirdiği sırada Komiteye sunduğu ilgili topluluk, grup veya bireylerden alınmış onay mektupları ile unsurun listeden çıkarılması ve diğer listeye aktarılması aşmasında Komiteye sunulan rıza mektuplarının aynı topluluk, grup veya birey tarafından verilip verilmediği konusu önemlidir. Değerlendirme Organı da hazırladığı raporunda bu unsurun Temsilî Listeye kaydının yanı sıra ilgili Taraf Devletleri bir listeden bir unsuru çıkarmak için başvurduklarında kayırt esnasında onay aldıkları aynı topluluktan izin almalarını tavsiye etmiştir (ITH/17/12.COM/11.c. 2017:4). Bu noktada topluluk, grup veya bireylerin verdiği izinlerin takibinin ve sürdürülebilirliğinin denetime tabi olmadığı görülmektedir. Bir unsurun listeden çıkarılması ve başka bir listeye aday gösterilmesi durumunda en başta izin alınan topluluk, grup veya bireylerin rollerinin artık önemli olmadığı ve bu konunun Taraf Devletlerin kendi inisiyatifine bırakıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak Sözleşmenin topluluğun katılımı konusunda getirdiği metinsel düzeydeki bu yapısal bütünlüğün kimi zaman aşırı profesyonelleşmeyi de beraberinde getirdiği ve topluluğun katılımıyla ilgili kendi çizdiği sınırların dışına çıkamamasına neden olduğu söylenebilir. Listeye kaydedilen unsurlara ya da bir listeden diğerine transfer edilen unsurlarla ilgili yapılan itiraz-

larda herhangi bir uzlaşma ortamının sağlanamaması ve Sözleşmenin sunduğu formel koşulların yerine getirilmesinin tercih edilmesi de bu sınırların aşılmasına bağlanabilir. Sözleşmenin tüm süreçlerine sivil toplumun katılımı Taraf Devletlerin istekleri doğrultusunda yürütülmekte ve bu noktadan bakıldığında metinsel anlamda insanı merkeze alan Sözleşmenin aslında insanı değil de Taraf Devletleri merkeze koyduğu görülmektedir. Bu anlamda sivil toplumun Sözleşmenin yönetimine ya da somut olmayan kültürel mirasın korunması sürecinde bahsedilen “yönetime katılma” aşamasına ulaşamadığı görülmektedir. Aynı zamanda sivil toplum unsurlarının uzman ve kapasite eksikliği ve de maddi imkânsızlıklar nedeniyle sürece dâhil olamadığı da bilinmelidir. Sözleşmenin insanı merkeze koymaya yönelik tüm çabalarına karşın henüz beklenen seviyede katılımcı yaklaşımı gerçekleştiremediği söylenebilir. Bu sorunu aşmak içinse görece sivil olan NGO Forum sistemi gibi alt ve bölgesel sivil toplum yapılanmalarının kurulması ve bu yapılanmaların Sözleşmenin merkezinde söz hakkına sahip olması gerekir.

NOTLAR

- 1 Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi için U.4, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi için R.4 numaralı kriterdir. Ayrıntılar için bkz. <https://ich.unesco.org/en/directives>
- 2 Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/RL/mediterranean-diet-00884>
- 3 Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/RL/human-towers-00364>
- 4 Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/RL/xaan-singing-of-phu-tho-province-viet-nam-01260>

KAYNAKLAR

“Adoption of the Summary Records of the Fifth Session of the Committee” *ITH/11/6.COM/CONF.206/4 Rev.* Paris, 5 November 2011.

<https://ich.unesco.org/en/6com> (Erişim Tarihi: 16.10.2018).

“Ethics and Intangible Cultural Heritage” <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866> (Erişim Tarihi: 16.10.2018).

Gürçayır Teke, Selcan. “Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller: Resmî, Resmî Olmayan Eğitim ve Somut Olmayan Kültürel Miras” *Millî Folklor* 100 (Kış 2013):31-39.

“Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage” <https://ich.unesco.org/en/directives> (Erişim Tarihi: 16.10.2018).

Ölçer Özünel, Evrim. “İnsanlar, Gezegen ve Refah İçin Bir Eylem Planı”: Somut Olmayan Kültürel Miras ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Yaklaşım” *Millî Folklor* 116 (2017): 18-32.

_____. “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunma Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileşme” *Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu*, 2017.

“Removal of an element from the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding and its transfer to the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity” *ITH/17/12.COM/11.c*, Paris, 27 October 2017, <https://ich.unesco.org/en/12com>, (Erişim Tarihi: 16.10.2018).

“Report of the Subsidiary Body on its work in 2011 and evaluation of nominations for inscription in 2011 on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity” *ITH/11/6.COM/CONF.206/13 Add.* Bali, 25 November 2011. <https://ich.unesco.org/en/6com> (Erişim Tarihi: 16.10.2018).

Skounti, Ahmet. “Otantik Yanılsama: İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası, Fas Deneyimi” *SOKÜM Sözleşmesi: Yönelimler, Eğilimler ve Eleştiriler*. (ed. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel, Ahmet Erman Aral). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.

“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” *Millî Folklor* 65 (Bahar 2005): 163-171.

Urbinati, Sabrina. “Topluluklar, Gruplar ve Bireyler: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Taşıyıcıları-Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde Taşıyıcılara Atfedilen Rol Nedir?” *SOKÜM Sözleşmesi: Yönelimler, Eğilimler ve Eleştiriler*. (Ed. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel, Ahmet Erman Aral). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.